

*Меденцев А. М.,**orcid.org/0000-0002-1414-4529**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ЩОДО ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКУ ЦИВІЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Анотація. Аналізуються передбачувані наслідки запровадження в Україні ринку цивільної вогнепальної зброї і боєприпасів, що неминуче змінить соціальні умови виконання працівниками поліції своїх функцій. У зв'язку з цим констатується необхідність внесення певних коректив у навчальний процес із тактико-спеціальної підготовки правоохоронців, переосмислення раніше сформульованих положень і рекомендацій. Пропонується більш активне впровадження методу моделювання типових ситуацій під час семінарських і практичних занять із використанням поліцейського досвіду в країнах із легальним обігом цивільної вогнепальної зброї і з урахуванням як позитивного, так і негативного аспектів цього досвіду.

Підкреслено, що удосконаленню підлягають такі аспекти підготовки поліцейського: по-перше, психологічний, що полягає в передбаченні ним можливого загострення ситуації під час виконання ним певних дій та його готовності до правомірного застосування сили, спецзасобів і вогнепальної зброї; по-друге, організаційний, що полягає у виконанні в певній послідовності адекватних ситуації дій, спрямованих на попередження її загострення чи усунення (нейтралізації) загрози.

Констатовано, що запровадження в Україні цивільного ринку вогнепальної зброї і боєприпасів неминуче змінить соціальні умови виконання своїх функцій працівниками поліції. Ця обставина вимагає внесення певних коректив у навчальний процес із тактико-спеціальної підготовки, переосмислення раніше сформульованих положень і рекомендацій, більш активного впровадження методу моделювання типових ситуацій із використанням закордонного досвіду.

Ключові слова: ринок цивільної вогнепальної зброї, тактико-спеціальна підготовка, екстремальні ситуації, психологічна готовність, алгоритм дій, тактика поведінки, застосування спецзасобів і вогнепальної зброї.

Постановка проблеми. В останні роки відбуваються істотні зміни у правоохоронній системі України та правовому регулюванні діяльності правоохоронних органів, зокрема підрозділів поліції, з метою приведення їх роботи до сучасних європейських стандартів. Тому виконання поліцейськими своїх обов'язків щодо забезпечення публічного порядку і безпеки громадян, протидії адміністративним і кримінальним правопорушенням повинно враховувати ці тенденції і базуватися на високому професіоналізмі, істотною складовою частиною якого є тактико-спеціальна підготовка поліцейських. Нині суттєво міняються зовнішні умови виконання підрозділами поліції своїх функцій. Мається на увазі законодавчий процес

щодо запровадження в Україні ринку цивільної вогнепальної зброї та боєприпасів [1], що, безумовно, істотно вплине на формування екстремальних ситуацій для реалізації поліцейських повноважень. Видається, що ця обставина зумовить виникнення значно частіше ситуацій, коли співробітникам поліції під час виконання своїх обов'язків доведеться мати справу з озброєними і неадекватними (психічно неврівноваженими, нетверезими чи просто збудженими) особами. Така ситуація буде вимагати термінового прийняття рішення щодо застосування спеціальних засобів (у т. ч. табельної зброї) для захисту себе та оточення. Уявляється, що ця обставина вимагає певної корекції раніше сформульованих положень і рекомендацій щодо тактико-спеціальної підготовки кадрів для Національної поліції України. Саме це й зумовлює мету цієї статті – формулювання пропозицій з удосконалення тактико-спеціальної підготовки правоохоронців в умовах запровадження ринку цивільної вогнепальної зброї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потрібно зазначити, що в останні роки питання тактико-спеціальної підготовки працівників поліції були досить детально викладені у відповідних навчальних посібниках [2; 3; 4]. Питання тактико-спеціальної підготовки поліцейських досліджувалися у працях О.М. Бандурки, О.Г. Комісарова, Ю.Р. Йосипіва, В.М. Синенського, О.І. Тьорло та інших. Але в сучасних умовах раніше сформульовані в навчальних посібниках і наукових статтях положення і рекомендації щодо дій працівників поліції під час виконання ними рутинних операцій (перевірки документів у громадян, зупинення транспортного засобу, оформлення матеріалів стосовно вчиненого правопорушення, затримання правопорушника) вимагають певного переосмислення і корекції.

Зокрема, це стосується тих положень, відповідно до яких силові методи, спеціальні засоби та вогнепальна зброя застосовуються поліцією лише у випадках, коли злочинці підготували та чинять збройний опір, барикадуються у захоплених приміщеннях або на окремих територіях, коли масові заворушення переходять у батальну стадію. При цьому спеціальна тактика поліцейських підрозділів розглядається як продукт творчого осмислення та переробки положень загальновійськової тактики і пристосування їх до адміністративної, режимної та інших видів діяльності поліції [5, с. 122]. Видається, що в умовах запровадження в Україні ринку цивільної вогнепальної зброї та боєприпасів і неминучих трансформацій у настроях і свідомості суспільства такий підхід до тактико-спеціальної підготовки правоохоронців вимагає переосмислення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до законопроекту № 4335 «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» [6] (надалі Законопроект), який був розглянутий та ухвалений Комітетом Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності, отримати посвідчення власника зброї (і стати її власником) можуть дієздатні громадяни України, які досягли певного віку (залежить від категорії зброї: А, В, С, D, E) і:

- не мають медичних протипоказань;
- не мають судимості за кримінальні правопорушення, передбачені Розділами I, II, III, IV, VI, IX, XII, XIII, XIV, XV, XVII, XVIII, XIX, XX Особливої частини Кримінального кодексу України (крім реабілітованих);

- не притягалися до адміністративної відповідальності протягом останнього року за частиною третьою, четвертою статті 126, статтями 130, 172-19, 172-20, 173, 173-2, 173-3, 174, 183-1, 184-3, 185, 186, 186-8, 187, 190 – 195-6, 203, 203-1, 204-1, 204-2 – 204-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Відповідно до ст. 6 Законопроекту, окрім вогнепальної зброї, у володінні громадян можуть знаходитися конструктивно схожі зі зброєю вироби, до яких відносяться:

- пневматична зброя калібру до 4,5 мм (включно) і швидкістю польоту металевих елементів до 100 м/с (включно) та бойові припаси до неї;

- пристрої під патрон «Флобера» калібру до 4,0 мм (включно), якщо енергія кулі становить менше 0,5 Дж/мм² (включно);

- пристрої для подачі звукових або світлових сигналів;
- нейтралізована зброя;
- предмети, що імітують зброю.

У зв'язку з цим потрібно зазначити, що на цей час в Україні вже існує легальний ринок конструктивно схожих із вогнепальною зброєю виробів. Він є досить проблемним для правоохоронних органів, оскільки цей ринок наповнений стартовими пістолетами і револьверами (пристроями для подачі звукових сигналів у спортивних змаганнях), видалення з яких певних запобіжних елементів робить їх придатними для ураження цілі (стрільби бойовими патронами). Із прийняттям вказаного Законопроекту в Україні створюється легальний ринок і цивільної вогнепальної зброї, що, безумовно, вплине на криміногенну ситуацію в країні і буде вимагати адекватної реакції з боку поліції.

Діяльність поліції, як правило, пов'язана з вирішенням певних конфліктних ситуацій, які виникають у суспільстві. При цьому сам поліцейський, як представник державної влади, нерідко стає стороною цього конфлікту і може стати об'єктом нападу із застосуванням вогнепальної зброї. Видається, що запровадження ринку цивільної вогнепальної зброї значно підвищить ризики для поліцейських в екстремальних (конфліктних) ситуаціях, що вимагає певної корекції у викладанні курсу тактико-спеціальної підготовки.

У поведінці поліцейського в конфліктній ситуації (а її можуть викликати не тільки дії щодо припинення правопорушення, а і звичайна вимога пред'явити документи) можна виділити психологічний та організаційний аспекти.

Психологічний аспект поведінки поліцейського полягає в передбаченні ним можливого загострення ситуації під час виконання ним певних дій та його готовності до правомірного

застосування сили, спецзасобів і вогнепальної зброї. При цьому цілком обґрунтовано робити акцент на психологічних детермінантах, які можуть призвести до настання тяжких наслідків у конфліктній ситуації [7]. З урахуванням особливостей конкретного соціального середовища та можливості володіння вогнепальною зброєю окремих його представників працівник поліції повинен передбачати можливість агресивної поведінки з їхнього боку і бути готовим до життя адекватних заходів.

Тому навчальні заняття з тактико-спеціальної підготовки повинні мати метою формування у майбутнього поліцейського високого рівня психологічної готовності до правомірного застосування фізичної сили, спецзасобів і вогнепальної зброї. Основним механізмом забезпечення цього, як відзначає О.В. Тимченко, є встановлення міцного зв'язку між розумовими способами дій правоохоронця та емоційно-вольовим регулюванням цих дій [8, с. 7]. При цьому можуть використовуватися типові ситуації виникнення загрози для поліцейського та оточення, класифіковані за ступенем небезпеки та відповідними ознаками. В основі такої навчальної роботи знаходиться метод моделювання ризиконебезпечних ситуацій. Їх аналіз на заняттях має на меті формування у поліцейських психологічних установок, які дають їм змогу передбачувати агресивну поведінку осіб за типовими ознаками і набувати готовності до адекватного реагування.

Формування зазначених психологічних установок вимагає виховання у майбутніх поліцейських певних психологічних якостей, серед яких у результаті проведеного опитування працівників (які неодноразово брали участь в затриманнях правопорушників в екстремальних ситуаціях) були названі такі:

- здатність зібратися в небезпечній ситуації;
- емоційна стійкість;
- врівноваженість і самовладання;
- упевненість у собі;
- здатність передбачати розвиток конфліктної ситуації;
- уміння вирішувати конфліктні ситуації без застосування сили;
- рішучість;
- розвинені морально-етичні якості [9, с. 2–3].

Серед основних засобів моделювання психологічних чинників ризиконебезпечних ситуацій виділяють: 1) словесно-знакові засоби; 2) засоби наочності; 3) тренажерні засоби; 4) імітаційні засоби; 5) реальні засоби оперативно-службової діяльності [8, с. 7–9].

Організаційний аспект поведінки поліцейського в загрозовій ситуації полягає у виконанні в певній послідовності адекватних ситуації дій, що спрямовані на попередження її загострення чи усунення (нейтралізації) загрози.

Йдеться тут насамперед про певні алгоритми дій в екстремальній ситуації, яка характеризується: загрозою для життя і здоров'я поліцейського і громадян; вираженим дефіцитом часу для оцінки ситуації і прийняття правомірного і тактично-доцільного рішення; високим ступенем відповідальності за наслідки дій, зумовлених прийнятими рішеннями; високою емоційною напруженістю; необхідністю виконувати рухові дії, що характеризуються інтенсивністю або великим фізичним навантаженням; необхідністю застосування фізичної сили, спецзасобів і вогнепальної зброї [10, с. 82–83]. Видається, що вироблення у поліцейських навичок у передбаченні небезпеч-

них ситуацій і застосування певного алгоритму дій у типових випадках становить одне з головних завдань тактико-спеціальної підготовки. Потрібно підкреслити, що такі ситуації можуть бути пов'язані з імовірністю застосування вогнепальної зброї з боку, наприклад, водія зупиненого транспортного засобу та його пасажирів.

Досягнення вказаної мети семінарських і практичних занять із тактико-спеціальної підготовки можливо шляхом використання методу моделювання типових ситуацій у діяльності поліцейського. При цьому можуть бути одночасно реалізовані завдання як психологічної, так і організаційної підготовки у їх поєднанні. Починати моделювання можна з відносно спокійної типової ситуації, звертаючи увагу на ознаки можливого її загострення та відповідне реагування з боку поліцейського. Як наочні засоби навчання можуть бути використані відеозаписи з поліцейських камер зупинки транспортного засобу, перевірки документів тощо. В цьому плані уявляється корисним і використання на заняттях досвіду поліції США, якою накопичено багаторічний досвід тактики поведінки щодо громадян, у володінні яких може знаходитися вогнепальна зброя, під час виконання поліцейських функцій (з урахуванням як позитивного, так і негативного аспектів).

Висновки. Підсумовуючи викладене, підкреслимо, що запровадження в Україні цивільного ринку вогнепальної зброї і боєприпасів неминуче змінить соціальні умови виконання своїх функцій працівниками поліції. Ця обставина вимагає внесення певних коректив у навчальний процес із тактико-спеціальної підготовки, переосмислення раніше сформульованих положень і рекомендацій, більш активного впровадження методу моделювання типових ситуацій з використанням закордонного досвіду.

Література:

1. Комітет Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності розглянув законопроекти щодо обігу цивільної вогнепальної зброї та боєприпасів і рекомендував ухвалити за основу проект закону № 4335 «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3174669-zakonoproekt-pro-obig-zbroi-projsov-komitet-radi.html>.
2. Тактична підготовка працівників патрульної поліції. Національна академія внутрішніх справ України 2017. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/posibnyk_TSP/rozdil/rozdil2.html
3. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О.І. Тьорло, Ю.Р. Йосипів, В.М. Синенький та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.
4. Бандурка О.М. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України: Науково-практич. посібник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. 319 с.
5. Комісаров О.Г. Предмет тактико-спеціальної підготовки поліцейських, її зміст і завдання в сучасних умовах. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 2. С. 117–124.

6. Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї. Проект Закону України № 4335. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/.
7. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ / В.О. Лефтеров, О.В. Тімченко. Донецьк : ДІВС МВС України, 2002. 322 с.
8. Тімченко О.В. Застосування прийомів моделювання психологічних чинників ризиконебезпечних ситуацій оперативно-службової діяльності у ході професійно-психологічної підготовки персоналу ОВС. *Право і безпека*. 2005. Т.4. № 3. С. 7–9.
9. Горелов І.Ю. Вплив психологічних профілів працівників міліції на ефективність правомірною застосування ними фізичної сили, спецзасобів і вогнепальної зброї. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2007. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol2/06.pdf>.
10. Гіденко Є.С. Сучасний підхід до навчання поліцейським діям в екстремальних умовах. *Правові новели*. 2017. № 3. С. 82–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2017_3_14.

Medentsev A. Regarding tactical and special training of law enforcement officers in the conditions of introduction of the market of civilian firearms

Summary. The expected consequences of the introduction of the market of civilian firearms and ammunition in Ukraine, which will inevitably change the social conditions for police officers to perform their functions, are analyzed. In this regard, it is stated the need to make certain adjustments to the educational process of tactical and special training of law enforcement officers, rethinking the previously formulated provisions and recommendations. It is proposed to more actively implement the method of modeling typical situations during seminars and practical classes using police experience in countries with legal circulation of civilian firearms and taking into account both positive and negative aspects of this experience.

It is emphasized that the following aspects of police training are subject to improvement: first, psychological, which consists in anticipating the possible aggravation of the situation when performing certain actions and his readiness to lawfully use force, special means and firearms, and secondly, organizational, which consists in the performance in a certain sequence of adequate situations of actions aimed at preventing its aggravation or elimination (neutralization) of the threat.

It was stated that the introduction of a civilian market for firearms and ammunition in Ukraine will inevitably change the social conditions for the performance of their functions by police officers. This circumstance requires certain adjustments in the educational process of tactical special training, rethinking the previously formulated provisions and recommendations, more active implementation of the method of modeling typical situations using foreign experience.

Key words: the market of civilian firearms, tactical and special training, extreme situations, psychological readiness, algorithm of actions, tactics of behavior, application of special means and firearms.